

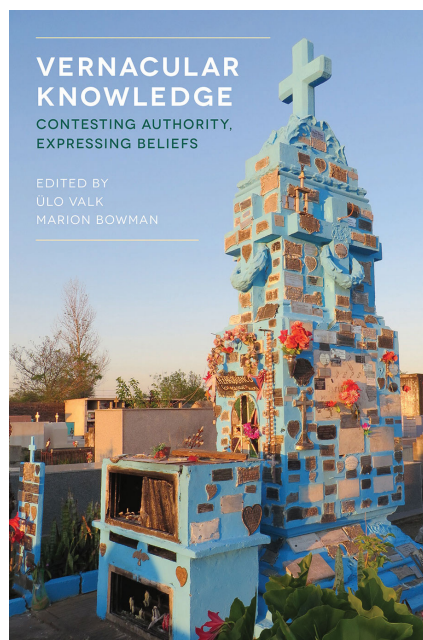
Kirja-arviot

Ehtymättömän lähteen lähteillä

Valk, Ülo & Marion Bowman (toim.) 2022. *Vernacular Knowledge: Contesting Authority, Expressing Beliefs*. Sheffield: Equinox Publishing Ltd. 423 sivua.

Kari Korolainen

Maailman myllerrysten ja tietämisen ehtymättömien lähteiden äärellä riittää työtä erilaisten tietämisen ja uskon tapojen selvittelyssä etenkin suhteessa vallankäyttöön. Aihepiiriin pureutuu Ülo Valkin ja Marion Bowmanin 2022 toimittama artikkelikokoelma *Vernacular Knowledge: Contesting Authority, Expressing Beliefs*. Teoksessa syvennyttään omaehtoisen tietämisen ja uskomisen käytäntöihin sekä näiden poliittisuuteen. Tiedon, uskomusten ja uskon omaehtoisuutta tarkastellaan elettyinä ja koettuna ihmisten ja muidenkin kuin ihmisten arjessa. Artikkeleissa pohditaan, miten omaehtoisuus kytkeytyy yhteiskunnallisiin muutoksiin sekä niiden kohtaamiseen. Aihetta lähestytään kahtiajakoihin kompastumatta ja erityisesti siltä kannalta, miten muutosta, institutionalisoituneita käytänteitä ja auktoriteetteja haastetaan ja kyseenalaistetaan. Helposti sulavaa ajatusten myötävirtaa tämä kirja ei siis tarjoile, kuten jo sen otsikosta saattaa ounastella.

Teos paikantuu perinteentutkimuksen, folkloristiikan ja uskontotieteen aloille, joiden lisäksi sivutaan muiden muassa etnologian, kulttuurintutkimuksen, sosiologian ja antropologian keskusteluja. Vaikka monet kirjoittajista kytkeytyvät tavalla tai toisella Tarton yliopiston folkloristiikan ja sen lähialojen tutkimukseen, kirjo on laaja ja kansainvälinen niin teoria- taustan, kirjoittajien affiliaatioiden kuin esimerkkitapausten suhteen. Teos on omistettu uskontotieteilijä Leonard Norman Primianolle (1957–2021), jonka 1980-luvun puolivälissä kehittänyt *omaehtoisen uskonnon* (*vernacular religion*) käsite ja siitä käyty keskustelu kytkeytyvät elettyä uskonelämää tarkastelemaan, folkloristis-uskontotieteellisesti virittyneeseen tutkimusparadigmaan. Käsite on useassa kokoelman artikkeleissa lähtökohtana. Kirja toimii johdatuksena primianolaiseen ajatteluun myös siksi, että teoksen jälkisanoina Bowman vielä erikseen taustoittaa Primianon tutkimusta ja sen merkitystä eri tutkimusaloille. Lisäksi Primianon oma artikkeli *The Upper Room: Domestic Space, Vernacular Religion, and the*

Observant University Catholic tässä kokoomateoksessa (Luku 13) avaa omaehtoisen ja eletyn uskonnon aihepiireihin liittyvää teoriataustaa. Tähän taustaan liittyvänä esimerkkinä Primiano käsittelee artikkelissaan amerikkalaisen opiskelija-asuntolan sisustusta.

Artikkelikokoelma on toinen Valkin ja Bowmanin toimittama omaehtoista uskoa ja tietämistä käsittelevä kirja. Aiempi teos *Vernacular Religion in Everyday Life: Expressions of Belief* vuodelta 2012 on otteeltaan yleisempi, enemmän omaehtoisuuden ilmaisuja kartoittava. Tässä tuoreessa kokoelmassa painottuvat taas käytäntöjen ja auktoritatiivisuuden näkökulmat omaehtoisuuteen. Artikkelit pureutuvat aihepiiriin ruohonjuuritasolta ja yhteiskuntatieteellisen tai poliittisen teorian sijaan painotus on intiimimpi ja eksistentiaalimpi. Kirjan keskustelut paikantuvat kulttuuristen traditioiden, kulttuuriperinnön ja folkloren tutkimuksen ja uskontotieteen välimaastoon siitakin päätellen, ettei teoksen artikkeleissa juuri vilise viitteitä episteemistä kirjoja toisaalla lähestyviin suuntauksiin, kuten etnometodologiaan tai tieteen tutkimukseen. Esimerkiksi maailmankuvan käsite tulee esiin johdannossa lyhyesti, eikä sitä juurikaan problematisoida tarkemmin artikkeleissa. Toki esimerkiksi folkloristi Margaret Lyngdoh pohtii artikkelissaan Koillis-Intian *Khasi*-kansan kuolemakäsitysten muutoksia myös maailmankuvan kannalta luvussa 14. Itse jäin kaipaamaan, että omaehtoisuuden käytäntöjä ja auktoritatiivisuutta olisi käsitelty enemmän myös ajankohtaisten aiheiden, kuten populismin tai misinformaation kannalta. Toisaalta kirjan rajaukset ovat perusteltuja aiemman omaehtoista uskoa ja tietämistä käsittelevän tutkimuksen valossa. Sitä paitsi omaehtoisuuden käytännöissä sekä auktoritatiivisuudessa on sulatteleminen ilman kaipaamiani aiheita.

Tavoitteena havainnollistaa, mistä omaehtoinen tieto on tehty

Artikkelikokoelman tavoite on kuvata erilaisten esimerkkitapausten avulla sitä, kuinka omaehtoista tietoa tehdään (s. 5–6). Käytäntöjen näkökulman painotus ei kuitenkaan ole teknologia-, vaan ihmislähtöinen, vaikka teknologioitakin kirjassa käsitellään. Humanistista kulttuurintutkimusta teos edustaa myös siksi, että teknologian ja omaehtoisuuden totuusarvon sijaan keskeistä on auktoriteetin muodostuminen ja auktoriteettien haastaminen (*contesting*). Teoksessa havainnollistetaan, miten omaehtoisuus haastaa muutosta ja institutionalisoituneita käytänteitä. Tässäkään ei rajauduta yksioikoisiin jaotteluihin esimerkiksi maallisen ja uskonnollisen suhteen, vaan ote on avarampi. Artikkelikokoelmassa omaehtoisuuden ja auktoritatiivisuuden kysymykset ovat tutkimuksen ja tutkijoiden käsitteistöön, positiontiin ja itsereflektioon liittyviä asioita. Ajatus metodologiasta tutkimuksellisenä itsekriittisyytenähän on yksi Primianon (1995) keskeisistä lähtökohdista, ja asenne läpäisee tätäkin artikkelikokoelmaa.

Johdannon ja jälkipuheen ohella teoksen 16 artikkelia valaisevat aihetta eri kannoilta ja esimerkkitapauksetkin ovat peräisin useasta maasta. Artikkelikokoelma koostuu viidestä yläluvusta, joista yhdessä on neljä ja muissa kolme artikkelia. Ensimmäinen luku käsittelee omaehtoisuutta poliittisen vastarinnan välineenä. Toinen luku on fokukseltaan maantieteellisesti ja metodologisesti rajatumpi, sillä siinä keskitytään Etelä-Aasian uskomusnarratiiveihin. Kolmannessa luvussa taas syvennytään auktoriteetteihin, auktoriteetista neuvotteluun ja auktoritatiivisuuden syntyyn sekä näiden kiistämiseen. Neljännen luvun artikkelit käsittelevät elettyä kristinuskkoa, kun kirjan viimeinen luku taas pureutuu elämän ja kuoleman välisiin suhteisiin muun muassa kysymykseen kuolemanjälkeisestä. Jaottelu havainnollista teoksen näkökulmien temaattisia, käsitteellisiä, metodologisia ja maantieteellisiä painotuksia.

Toisaalta kirjan jaottelua pohtiessani jäin miettimään, miksi teoriataustan hahmottamisen kannalta valaisevat Bowmanin, Primianon ja Cowdellin artikkelit on sijoitettu vasta kirjan loppupuolelle? Kirjan rakennetta voisi ehkä yrittää tulkita siinä valossa, että johdatuksen jälkeen aiheen problematiikkaa havainnollistetaan ensin eri suunnista ja näin lukijalle annetaan tilaa kysytellä kysymyksiä omaehtoisesti. Kautta linjan teoksen artikkeleista käy kyllä ilmi aiheeseen liittyvän terminologian haastavuus, onpa kyse uskonnosta, uskomuksista, tietämisestä, henkisyudesta tai muista kirjan aihepiireistä. Kiinnostava tältä kannalta on esimerkiksi folkloristi Paul Cowdellin artikkeli *Ghosts in Belief, Practice and Metaphor* (Luku 16). Primianoon tukeutuen Cowdell tarkastelee henkiin liittyviä uskomuksia (*ghost belief*) ja näihin uskomuksiin liittyviä käytäntöjä. Tässä yhteydessä hän pohtii myös sitä, miten uskomuksiin liittyvä akateeminen käsitteistö voi problematisoitua suhteessa ihmisten omaehtoiseen kielenkäyttöön, esimerkiksi jo pelkästään siinä miten eri tavoin ihmiset ymmärtävät käsitteen '*henki*' (*ghost*). Oman lisänsä tällaisiin keskusteluihin tuo se, että tutkija itse voi olla aktiivinen toimija tutkimansa ilmiökentän parissa. Folkloristi Kristel Kivari käsittelee tätä aihetta artikkelissaan *Making Sense: The Body as a Medium to Supernatural Reality* (Luku 8). Kivari pohtii kaivonkatsomiseen (*dowsing*) liittyvää tietoa, uskomuksia ja käytäntöjä sanattoman, kehollisen tiedon näkökulmasta ja virolaisessa kontekstissa. Hän lähestyy aihetta perustellusti autoetnografisesti, koska on itse aktiivinen toimija perinnetietoon pohjaavassa toimintakulttuurissa.

Valk tuo esiin jo johdannossa, että erilaiset arvottamisen käytännöt ovat osa aiheen pohtimista ja että kirjassa aihetta tarkastellaan niin uskonnolliselta kuin maalliseltakin kannalta. Kahtiajaot maallisen ja uskonnolliseen tai totuuteen ja epätoteen ovat pikemminkin taustalla, ja kirjoittajat lähestyvät aiheitaan metodologisestikin niin, että lähtökohtana ovat ihmisten käytännöt, tekemiset ja sanomiset jyrkkien teoreettisten kahtiajakojen sijaan. Artikkeleissa tämä ilmenee moniäänisyytenä niin lähteiden kuin metodologioiden suhteen. Aineistojen lähtökohtana on haastatteluja, eri muotoisia tekstejä, kenttätyöhavainnointia, valokuvia sekä esine- tai muita ympäristöjä. Näitä aineistoja lähestytään erilaisin narratiivisin menetelmin. Esimerkiksi kulttuurintutkija Irina Sadovina käyttää sekä tekstejä että keskusteluja tutkiessaan ekohenkisyiden vastarinnan muotoja huumorin näkökulmasta ja Anastasia-liikkeeseen liittyen (Luku 2). Folkloristi Ülo Valk pohtii niin haastatteluaineistoja kuin kenttätyökokemuksiaan sekä valokuvia tarkastellessaan assamilaisen pyhimyksen ja uskonnollisen opettajan Madhavadevan (1489–1569) syntypaikkaa koskevia näkemyksiä (Luku 5). Viestinnän- ja kulttuurintutkija Robert Glenn Howard taas visualisoi kiinnostavasti internet-keskustelujen osallistujien suhteita tutkiessaan *new age* -keskustelupalstan auktoritatiivisuuden muodostumista (Luku 7). Ilahduttavaa on, että myös materiaallinen ja visuaalinen kulttuuri nousevat esiin artikkeleissa. Esimerkiksi folkloristi Anastasiya Astapova käsittelee luvussa 1 Pyhittäjä Eufrosyneen (Polotski) ristiä valkovenäläisyyteen liittyvien ja folkloreen kytkeytyvien identifioitumiskysymysten yhteydessä. Luvussa 11 sosiologi ja uskontotieteilijä Melanie Landman tarkastelee mustia Madonna-pyhäinkuvia (*Black Madonna*) omaehtoisuuden ja feministisen tutkimuksen näkökulmasta. Uskontotieteilijä Marion Bowman käsittelee luvussa 12 omintakeisia matkamuistoesineitä ja muita kuvallisia ja esineellisiä esityksiä argentiinalaisesta Gauchito Gil -legendasta. Ja kuten edellä jo tuli esiin, Leonard Primiano pohtii artikkelissaan luvussa 13 opiskelija-asunnon katolilaisuuteen perustuvaa omaehtoista sisustusta ja alttaria.

Esimerkkien rikkaus ja niiden omaehtoinen lukeminen

Valkin ja Bowmanin toimittama artikkelikokoelma on ajankohtainen ja sillä on käyttöä folkloristiikan ja kulttuurintutkimuksen sekä näiden lähialojen kannalta, koska mukaansa tempaavien ja moninaisten aiheiden lisäksi artikkelikokoelmassa käsitellään konkreettisesti tutkijan asemoitumista ja tutkimustiedon paikkaa. Teos sijoittuu keskusteluihin niin vernakulaarista (Elore 2020) kuin kansanomaisesta ajattelustakin (Stark & Stark 2007). Se täydentää keskustelua tarjoamalla hyödyllistä ja konkreettista tukea erityisesti käsitteellisen sensitiivisyyden sekä tutkijoiden moninaisten ja päällekkäisten roolien reflektointiin. Artikkeleihin peilaten voidaan pohtia osuvamman ja demokraattisemman kategorisoinnin käytäntöjä ja niiden kehittämistä. Lisäksi artikkelikokoelmassa narratiivisen tutkimuksen ja materiaalsen kulttuurin näkökulmat kohtaavat tavalla, josta voi olla apua materiaalisesta ja immateriaalisesta kulttuuriperinnöstä käytäviin keskusteluihin. Kirja innoittaa mietiskelemään muun muassa digitalisoitumiskehityskeskusteluja ja virtuaalisuutta silmällä pitäen sitä, miten erilaisilla tavoilla immateriaalinen kulttuuriperintö konkretisoituu ja lihallistuu omaehtoisuuden myötä. Artikkelikokoelmaa voi suositella myös vastarintaan nousemisen ja vaihtoehtoisten ajatusten dynamiikasta kiinnostuneille.

Luin kirjan innostuneen uteliaasti, sillä omaehtoisen tietämisen kysymykset ovat keskiössä tutkimuksessani, jossa pohdin perinteen ja rajojen suhdetta perinteentutkimuksen ja monitieteisen rajatutkimuksen näkökulmista. Niinpä haeskelin ideoita ja tarttumapintoja erityisesti tietämisen problematiikkaan liittyen. Huomionarvoinen seikka tässä mielessä on omaehtoisen tiedon ja uskon kaksoisvalotus. Teoksessa perinteentutkijat ja folkloristit muiden alojen tutkijoiden ohessa, Primianon rinnalla ja jalanjäljissä ovat tutkimassa sekä uskonnollisia että tiedollisia käsityksiä niin, että uskon, uskomusten ja tiedon erotteluihin suhteudutaan avoimen kriittisesti. Tähän tiedon ja uskon kaksoisvalotuksen oppihistorialliseen kontekstiin perehtyminen on ollut kiinnostavaa ja antoisaa. Toinen mainitsemisenarvoinen teema on autenttisuus, jota kirjassa pohditaan kiinnostavasti juutalaisuuteen liittyvää sanatonta *Niggunim*-laulua käsittelevässä artikkelissa (Illman, Luku 10). Autenttisuuden kysymyksellä on tarttumapintaa esimerkiksi saamelaisuuteen tai karjalaisuuteen liittyvissä ja toki laajalti muissakin kulttuurisista identifioitumisista ja oikeuksista käytävissä keskusteluissa. Artikkelikokoelman viimeisessä osassa keskitytään kuolemakäsityksiin liittyvän omaehtoisuuden tutkimukseen, missä taas on paljon kiinnostavaa rajojen ja ylijärjestyksen kannalta.

Auktoritatiivisuuden muotoutuminen on laaja aihe, joka koskettaa tutkimuksen tekemistä ei vain kenttätöön ja metodologian suhteen vaan myös tutkimus- ja yliopistomaailman käytännöissä ja politiikoissa. Kun omaehtoisuutta lähestytään menneen ja tulevan leikkauspisteessä kuten *Vernacular Knowledge* -kirjassa, murenevan uskomusperinteen moraalisuus kohtaa oraallaan olevan tulevan ounastelun. Yhteenvetona olkoon, kirjan henkeä mukaillen, että näköpiirit menneestä tulevaisuuteen yltyvät ennakoimattoman monin tavoin niin eettisestä esteettiseen kuin fiktiosta faktiseenkin. Taas silmissäin ehtymättömän lähteen nään.

Kirjallisuus

Bowman, Marion ja Ülo Valk (eds.) 2012. *Vernacular Religion in Everyday Life: Expressions of Belief*. Sheffield: Equinox Publishing Ltd.

Elore. 2020. Teemanumero 1(27), "Vernakulaari." Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. <https://journal.fi/elore/issue/view/6553>

Primiano, Leonard Norman. 1995. "Vernacular Religion and the Search for Method in Religious Folklife." *Western Folklore*. Special Issue: Reflexivity and the Study of Belief. 54(1): 37–56. <https://doi.org/10.2307/1499910>

Stark, Eija ja Laura Stark (toim.). 2007. *Kansanomainen ajattelu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1106*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

FT Kari Korolainen toimii yliopistotutkijana Karjalan tutkimuslaitoksessa Itä-Suomen yliopistossa Koneen säätiön (2022–2025) rahoittamassa hankkeessa "Rajojen moniulotteisuus ja perinne: Rajojen ulottuvuudet perinneaineistoissa monitieteisesti ja taiteellisesti tarkasteltuina."